

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.66.020>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.4:004.65:629]–048.78

Світлана Галицька,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

наукова співробітниця,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО АПАРАТУ РУБРИК РОЗДІЛУ «ТРАНСПОРТ» ТЕМАТИЧНОГО НАВИГАТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Мета роботи – дослідити деталізацію рубрик розділу тематичного навігатора «Транспорт» з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і формування методичного апарату рубрик розділу з обов'язковою фіксацією зв'язків власної класифікаційної системи з УДК. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (узагальнення, системності, класифікації, описовому). **Наукова новизна.** У статті розглянуто питання деталізації розділу тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Транспорт» і оснащення його рубрик відповідним методичним апаратом, а також процес поглиблення системи відповідності між Рубрикатором Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і УДК. З'ясовано, що обов'язкова фіксація у записах рубрик навігатора відповідних рубрик УДК значно полегшує і робить ефективнішим процес наукового опрацювання документів за двома класифікаційними схемами, зумовлює тотожність побудови індексів УДК у розділі, оптимізує багатоаспектний систематичний підхід до розкриття змісту документів. **У висновках** констатується: деталізація і ретельне формування методичного апарату рубрик тематичного навігатора, зокрема визначення і фіксація у записах рубрик відповідних рубрик УДК, зумовлюють якість наукового опрацювання документів, необхідну для ефективного функціонування інформаційно-пошукової системи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, розділ «Транспорт», електронний каталог, деталізація розділів, тематичний навігатор, УДК, предметний пошук, система відповідності.

Актуальність теми дослідження. Постійний розвиток і удосконалення інформаційно-пошукових систем (далі ПС) наукових бібліотек створюють сприятливі умови для ефективного і всебічного використання величезних обсягів накопичених документних ресурсів. Сучасна ПС наукової бібліотеки надає користувачу можливість пошукуватися під час тематичного пошуку певної інформації структурою власних фондів, а також комплексом зручних навігаційних і пошукових засобів. Саме вільний доступ до ієрархічної системи організації знань з високим рівнем деталізації структури зумовлює якість ПС і результативність її використання під час наукових досліджень і освіти, має важливе значення для інформаційної підтримки практичної діяльності. Тому постійне удосконалення ПС та елементів її лінгвістичного забезпечення є одним з актуальних аспектів діяльності наукової бібліотеки, яка має «надавати користувачу широкий спектр можливостей усвідомленого пошуку джерел інформації доцільним, оптимальним і найзручнішим для нього способом: за бібліотечною ієрархією, предметними рубриками, ключовими словами, окремими елементами бібліографічних записів документів, комплексом різних пошукових елементів тощо» [5, с. 3]. Безумовно, забезпечити високу ефективність поглибленого тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотеки неможливо без оптимізації процесів наукового опрацювання документів, яке передбачає структурування ресурсів за класифікаційними ознаками та укладання уніфікованих бібліографічних записів документів.

Розроблений відділом інформаційно-комунікаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) тематичний навігатор, представлений на сайті бібліотеки, дає змогу здійснювати інтелектуальний пошук за ієрархічною структурою бібліотечної класифікації. Він «є органічною підсистемою інформаційно-пошукової, інформаційно-комунікаційної системи бібліотеки, компонентом лінгвістично-довідкового забезпечення автоматизованої бібліотечної технології, а також прикладом застосування сучасних інформаційних технологій у робочому процесі наукового опрацювання документів» [1, с. 5].

Для підвищення ефективності використання величезних масивів документів, накопичених НБУВ, 2021 р. розпочато деталізацію розділів тематичного навігатора НБУВ з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора НБУВ, який має значно розгалуженішу структуру,

і обов'язковою фіксацією у рубриках навігатора відповідних індексів Універсальної десяткової класифікації (далі УДК). Зокрема, здійснено деталізацію розділу тематичного навігатора «Транспорт», призначеного для систематизації надходжень з теорії, проєктування, виробництва і експлуатації транспортних засобів, транспортних шляхів і споруд, вантажних і пасажирських перевезень тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Однією з найважливіших проблем сучасного бібліотекознавства є створення умов для ефективного використання інформаційного потенціалу наукових бібліотек. Вирішення цієї проблеми передбачає постійне удосконалення ІПС та елементів її лінгвістичного забезпечення, оптимізацію пошукових і навігаційних процедур. Питання структурування інформаційних масивів, організації інтелектуального пошуку за різними елементами лінгвістичного забезпечення ІПС, у тому числі за бібліотечною ієрархією, адаптації лінгвістичних засобів ІПС до вимог інтернет-середовища перебувають у полі зору вітчизняних бібліотекознавців.

Зокрема, питання класифікації документально-інформаційних ресурсів, з'ясування їх видових особливостей, теоретичних засад їх систематизації розглянуто у статтях Л. А. Ковальської [7]. Проблеми аналітико-синтетичного опрацювання документів, застосування інформаційно-пошукових мов у бібліотеках і архівах, створення пошукових образів документів, аналіз комунікаційних засад документної евристики досліджуються у працях О. М. Збанацької [6]. Питання удосконалення лінгвістичного забезпечення тематичного навігатора, поглиблення системи відповідності між Рубрикаторм НБУВ і УДК досліджуються фахівцями і науковцями НБУВ, зокрема, К. В. Лобузінною [2; 3; 4; 5; 8; 9; 12]. У статтях і дисертаційному дослідженні І. П. Перенесієнка досліджується значення класифікаційних бібліотечних систем для структурування масивів інформаційних джерел і організації інтелектуального пошуку, аналізуються пошукові можливості ІПС наукової бібліотеки [10; 12]. Результати досліджень організації електронних ресурсів у сучасній науковій бібліотеці, формування електронних колекцій, структурування масивів джерел наукової інформації, удосконалення навігаційних і пошукових засобів для забезпечення високого якісного рівня інтелектуального пошуку інформації висвітлюються у колективній монографії фахівців НБУВ «Семантичні технології у науковій бібліотеці» [12].

Головним завданням розглянутих публікацій є вивчення організації

фондів наукової бібліотеки, структурування масивів інформації, удосконалення пошукових і навігаційних засобів ПС, оптимізації процесів інтелектуального пошуку необхідних інформаційних ресурсів, а також використання класифікаційних систем під час наукового опрацювання документів для забезпечення релевантності відповідей на користувачські запити.

Метою статті є дослідження процесу деталізації рубрик розділу тематичного навігатора «Транспорт» з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і формування методичного апарату рубрик розділу, доведення важливості обов'язкової фіксації зв'язків власної класифікаційної системи з УДК для оптимізації паралельного індексування документів і створення умов для ефективного тематичного пошуку інформації.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 2021–2022 рр. із метою оптимізації ПС НБУВ фахівцями бібліотеки здійснювалася деталізація розділів тематичного навігатора, орієнтована на повну версію Рубрикатора НБУВ: «Ж Техніка і технічні науки у цілому», «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування», «Л Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва», «М Технологія деревини. Виробництва легкої промисловості. Поліграфічне виробництво. Фотокілотехніка», «И Гірнична справа», «О Транспорт». Деталізацію відділу технічних наук, призначеного для систематизації документів з різних галузей промисловості, було розпочато опрацюванням розділу «Ж Техніка і технічні науки у цілому», який охоплює велику кількість питань, спільних для різних технічних розділів. Детально розроблений загальнотехнічний розділ має важливе методичне значення для інших технічних розділів. Зокрема, зазначені в його рубриках відповідні індекси і заголовки рубрик УДК доцільно використовувати під час формування і поглиблення системи відповідності між класифікаціями у записах рубрик галузевих розділів, що допоможе досягти одноманітної побудови індексів УДК з питань, типових для усіх розділів технічних наук.

Частково деталізовано розділ «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» [2; 11] відповідно до найактуальніших тем наукових досліджень. Підрозділи «Р12 Гігієна» і «Р19 Епідеміологія» приведено у відповідність до повноговаріанта Рубрикатора НБУВ. Оновлений розділ навігатора «Охорона здоров'я. Медичні науки» «відповідає реальному стану науково-дослідної та практичної діяльності у галузі медицини, зумовлює

раціональну організаційну структуру сторінок рубрик тематичного навігатора НБУВ – засобу упорядкування та інтелектуального пошуку інформаційних ресурсів» [2, с. 45].

Розглянемо процес деталізації розділу тематичного навігатора «Транспорт», спрямований на приведення його структури у відповідність зі структурою повної версії Рубрикатора НБУВ.

На сторінці розділу тематичного навігатора «Транспорт» зазначено дев'ять його основних підрозділів, статистичні дані щодо обсягу інформаційних джерел з питань транспорту, а також відповідні рубрики УДК (рис. 1). З цієї сторінки користувач має можливість перейти до кожного підрозділу або до структури розділу «Транспорт», сформувавши перелік бібліографічних записів книжкових, періодичних видань і джерел реферативної інформації відповідної тематики, а також повернутися на головну сторінку навігатора.

Всі розділи знань

ТРАНСПОРТ

Знайдено документів:

- Книжкові видання [16294]
- Періодичні видання [18009]
- Реферативна інформація [14396]

ТРАНСПОРТ

- ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТРАНСПОРТУ
- ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ
- АВТОДОРОЖНИЙ ТРАНСПОРТ
- ВОДНИЙ ТРАНСПОРТ
- ПОВІТРЯНИЙ ТРАНСПОРТ
- МІЖПЛАНЕТНІ СПОЛУЧЕННЯ (МІЖПЛАНЕТНІ ПОЛЬОТИ)
- ТРУБСПРОВІДНИЙ ТРАНСПОРТ
- МІСЬКИЙ ТРАНСПОРТ
- ПРОМИСЛОВИЙ ТРАНСПОРТ

[Всі підпорядковані рубрики](#)

УДК

- 629 Техніка транспортних засобів
- 956 Транспортні та поштові служби. Організація та управління перевезеннями

Рис. 1. Розділ «Транспорт» тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Деталізація розділу з орієнтацією на повний варіант Рубрикатора НБУВ передбачає формування методичного апарату рубрик, зокрема, визначення рубрик УДК, відповідних заголовкам рубрик навігатора і термінам алфавітно-предметного покажчика. Фіксування семантичних зв'язків між рубриками різних класифікацій зумовлюють укладання уніфікованих бібліографічних записів документів і створюють особливий механізм пошуку: вони дають змогу обирати власну стра-

тегію навігації у величезних масивах інформаційних ресурсів, керувати напрямками інтелектуального пошуку документів, розширювати або звужувати його межі за тематичними аспектами, використовувати специфіку і переваги структури певної системи організації знань для групування матеріалів за досліджуваною темою.

Крім того, зазначення зв'язків між рубриками незалежних класифікацій, а також використання певних стандартів і правил під час наукового опрацювання документів є важливими чинниками створення умов спільного використання фондів різних бібліотек і обміну інформацією між ними. Плідна співпраця сучасних бібліотек можлива «лише за наявності спільних засобів зіставлення тематичного наповнення фондів різних бібліотек, яку забезпечує використання однієї класифікації» [3, с. 78].

Записи рубрик тематичного навігатора містять заголовки рубрики, методичні вказівки, які уточнюють тематичний зміст рубрики, посилання до інших рубрик, статистичні дані щодо обсягу інформаційних джерел у фондах бібліотеки, терміни алфавітно-предметного покажчика, а також відповідні рубрики УДК (зазначено як прямі індекси УДК, так і складні, складені, комбіновані, побудовані відповідно до методики індексування за УДК).

На сторінках рубрик наведено відповідні рубрики УДК, які можуть належати до різних розділів, підрозділів, а також класів десяткової класифікації (рис. 2).

ЛІТАКИ. ЛІТАКОБУДУВАННЯ	Знайдено документи:
ФЮЗЕЛЯЖ	Книжкові видання [15] Резервативна інформація [24]
<p>Під індексом 053-044 збирається також література з планера літаків.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Форми корпусів, фюзеляжів • Покерони, стрингери • Внутрішнє планування • Кабіни екіпажу <p> Див. також : Висотне устаткування</p>	
<p>УДК</p> <ul style="list-style-type: none"> • 533.696 Фюзеляжі • 629.735.33.024 Корпуси, фюзеляжі літаків • 629.735.33.04 Внутрішня компоновка літаків. Місця для пасажирів. <p>Оснащення. Обладнання</p> <ul style="list-style-type: none"> • 629.735.33.045 вантажі. Пристрої літаків для завантаження та розвантаження, складання й закріплення вантажу тощо • 629.735.33.046 Обладнання та служби літаків для забезпечення комфорту пасажирів • 629.735.33.048 Системи життєзабезпечення та кондиціонування повітря літаків. Герметизація кабіни. Подана кисню. Обігрів. Охолодження. Освітлення <p>див. також :</p> <ul style="list-style-type: none"> • 629.735.33.023.44 Подовжні елементи конструкції літаків • 629.735.33.024.1 Форми корпусів, фюзеляжів літаків. Типи корпусів або фюзеляжів • 629.735.33.042 Внутрішнє планування та улаштування літаків. <p>Приміщення, кабіни тощо</p> <ul style="list-style-type: none"> • 629.735.33.043 Розміщення екіпажу літаків. Кабіни командира, пілота. Авіасалон. Кабіни екіпажу 	

Рис. 2. Рубрика «Фюзеляж»

Для розкриття багатоаспектного змісту рубрик тематичного навігатора, зазначення прийнятих класифікаційних рішень за УДК стосовно певних понять і забезпечення якомога більшого взаємозв'язку Рубрикатора НБУВ з УДК застосовано алфавітно-предметний покажчик. Відповідні термінам покажчика індекси та заголовки рубрик УДК зазначаються у записах рубрик в окремому блоці («див. також»).

Для продовження інтелектуального пошуку із запису рубрики можна перейти до вищого рівня бібліотечної ієрархії або, за наявності, до пов'язаних і підпорядкованих рубрик. Запис дає змогу формувати переліки бібліографічних записів книжкових, періодичних видань і джерел реферативної інформації відповідної тематики.

- [АВТОМОБІЛІ. АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ](#)
 - [ТЕОРІЯ АВТОМОБІЛЯ](#)
 - [ТЯГОВА ДИНАМІКА](#)
 - [КОЧЕННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО КОЛЕСА](#)
 - [КЕРОВАНІСТЬ І КЕРОВАНІСТЬ](#)
 - [ПОВОРІТ, СТИЙКІСТЬ І КЕРОВАНІСТЬ](#)
 - [ГАЛЬМУВАННЯ](#)
 - [ПЛАВНІСТЬ РУХУ І КОЛИВАННЯ](#)
 - [ПРОХІДНІСТЬ](#)
 - [ЕКОНОМІЧНІСТЬ](#)
 - [ПРОЕКТУВАННЯ АВТОМОБІЛЯ](#)
 - [ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КОНСТРУКЦІЇ АВТОМОБІЛЯ. ЯКІСТЬ КОНСТРУКЦІЇ](#)
 - [НАДІЙНІСТЬ І ДОГОВІРНІСТЬ АВТОМОБІЛЯ. ТОЧНІСТЬ](#)
 - [ВИДИ РОЗРАХУНКУ АВТОМОБІЛЯ](#)
 - [АВТОМОБІЛЬНІ МАТЕРІАЛИ](#)
 - [МЕТАЛИ ТА СПЛАВИ](#)
 - [НЕМЕТАЛЕВІ МАТЕРІАЛИ](#)
 - [ГУМА](#)
 - [СИНТЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ](#)
 - [ДЕТАЛІ, ВУЗЛИ, АГРЕГАТИ АВТОМОБІЛІВ](#)
 - [ШАСИ](#)
 - [СИЛОВІ ПЕРЕДАЧІ \(ТРАНСМІСІЇ\)](#)
 - [ЗЧЕПЛЕННЯ](#)
 - [КОРОБКИ ПЕРЕДАЧ](#)
 - [БЕЗСТУПІНЧАСТІ \(НЕПЕРЕВРНІ\) ПЕРЕДАЧІ](#)
 - [ПІДРАВЛІННІ ПЕРЕДАЧІ](#)

Рис. 3. Частина структури розділу «Автомобілі. Автомобілебудування»

Перехід до підпорядкованих рубрик дозволяє ознайомитися з розгалуженою структурою розділу/підрозділу з наочним представленням її ієрархічної організації та обрати необхідну рубрику (рис. 3). Саме таке представлення розділу дає можливість вільно орієнтуватися в його структурі та керувати напрямком пошуку, тобто переходити до вищого або нижчого рівня ієрархії – розширювати або звужувати межі інтелектуального пошуку. Крім того, пошукові та навігаційні можливості ППС значно посилюються завдяки можливості переглядати ієрархічну структуру систематичного каталогу бібліотеки, сформовану

з урахуванням особливостей тематичного наповнення фондів НБУВ, разом з рубриками УДК, наведеними для кожної рубрики навігатора.

Щодо формування відповідності між незалежними класифікаціями, які паралельно використовуються під час наукового опрацювання документів, розділ тематичного навігатора «Транспорт» є одним з найскладніших розділів відділу технічних наук. Визначення змісту його рубрик за допомогою рубрик УДК вимагає використання не тільки різних розділів класу «6 Прикладні науки. Медицина. Техніка», а й розділів інших класів УДК, зокрема, розділу «53 Фізика» класу «5 Математика. Природничі науки» і розділу «00 Загальні питання науки та культури», загальних і спеціальних визначників. Наприклад, зміст великого підрозділу навігатора «Залізничний транспорт» визначаємо за допомогою таких рубрик:

625.1 Залізниця в цілому. Залізничні лінії. Будівництво залізниць – рубрика розділу «625 Шляхове будівництво. Будівництво залізниць. Будівництво автомобільних доріг»;

629.4 Залізнична техніка. Локомотиви. Рухомий склад. Залізничні депо. Обладнання та служби рухомого складу – рубрика розділу «629 Техніка транспортних засобів»;

656.2 Експлуатація залізничного транспорту. Залізничний рух – рубрика розділу «656 Транспортні та поштові служби. Організація та управління перевезеннями».

Складність процесу формування системи відповідності між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК зумовлюють, зокрема, такі чинники:

– Рубрикатор НБУВ і УДК надають перевагу різним аспектам розгляду теми і групують документи за різними ознаками змісту;

– обидві універсальні класифікації є детально розробленими, але рівні деталізації певних підрозділів у багатьох випадках є різними;

– велика кількість рубрик Рубрикатора НБУВ, укладена з урахуванням особливостей тематичного наповнення фондів бібліотеки, вимагає, крім використання прямих індексів основної таблиці УДК, побудови складних, складених, комбінованих індексів, у тому числі із застосуванням розділів різних класів УДК;

– питання, зібрані під однією рубрикою Рубрикатора НБУВ, можуть розглядатися у різних рубриках УДК, тому, як правило, опис певної рубрики тематичного навігатора містить декілька відповідних індексів УДК.

Фіксування логічних зв'язків між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК створює умови для адаптації інформаційно-пошукової системи бібліотеки до УДК – класифікації, якою послуговується велика кількість бібліотек світу, дає змогу застосовувати переваги певної класифікаційної системи під час тематичного пошуку, «розширює діапазон пошукових засобів, допомагає користувачеві формулювати та уточнювати інформаційні запити, що, безумовно, підвищує ефективність пошукового апарату бібліотеки та забезпечує повноту і точність інтелектуального пошуку інформації» [9, с. 13]. Дотримання загальних міжнародних стандартів тематичного доступу під час наукового опрацювання документів сприяє міжнародному обміну даними і забезпечує постійний доступ користувачів усього світу до інформаційних ресурсів [1, с. 78].

Система відповідності між незалежними класифікаціями прискорює і оптимізує процес паралельного індексування документів, запровадженого в НБУВ із 2017 р. Застосування тематичного навігатора під час наукового опрацювання надходжень підвищує якість багатоаспектного розкриття змісту інформаційних ресурсів, зумовлює належний рівень систематизації, «удосконалює традиційний бібліотечний процес і істотно поліпшує якість автоматизованої інформаційної системи бібліотеки» [9, с. 10]. Можливість використовувати структури різних бібліотечних класифікацій під час інтелектуального пошуку «сприяє оптимізації пошукових процедур, удосконаленню оперативного тематичного доступу до електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, підвищує технологічний рівень комплексного пошукового апарату електронного каталогу бібліотеки» [8, с. 7].

Оптимальним для формування у тематичному навігаторі системи відповідності між класифікаціями, застосованими у бібліотечній технології, є змістове співпадіння рубрик і наявність в основній таблиці УДК прямих рубрик, відповідних як заголовку рубрики навігатора, так і термінам алфавітно-предметного покажчика. Наприклад:

Тематичний навігатор:

УДК

Рибальські судна

Дрифтери, сейнери

629.562 Рибальські судна

629.562.3 Сейнери

629.562.6 Дрифтери

Велика кількість рубрик розділу навігатора «Транспорт» вимагають використання рубрик УДК, розосереджених у класифікаційній схемі за галузями знань. Наприклад, питання водних шляхів сполучення в УДК розглядаються у підрозділах «626/627 Гідротехніка та гідротехнічне будівництво. Гідротехнічні споруди», «656 Транспортні та поштові служби», «711.7 Транспортні шляхи (розміщення, планування)». Останній підрозділ належить до розділу «711 Принципи та практика планування. Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць» класу «7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво». Запис рубрики «Водні шляхи» доповнюємо комплексом відповідних рубрик УДК:

Тематичний навігатор:

Водні шляхи

Водні шляхи сполучення

Лісосплавні шляхи див. ПЗ90.611

- УДК 656.6 Експлуатація водного транспорту**
626/627 Гідротехніка та гідротехнічне будівництво.
Гідротехнічні споруди
627 Природні водні шляхи, порти, гавані та берегові гідротехнічні споруди. Навігаційні засоби. Днопоглиблювальні та рятувальні роботи. Греблі та гідроелектростанції
711.76 Канали. Водні шляхи

Розглянемо рубрику навігатора «Автотракторні двигуни (автомобільні та тракторні двигуни)» та підпорядковані підрубрики. Для позначення двигунів різних типів у записах рубрик навігатора використовуються прямі індекси УДК:

621.14 Парові двигуни для наземного транспорту

621.333 Тягові електродвигуни

і комбіновані індекси УДК, утворені за допомогою рубрики «629.3 Наземні транспортні засоби (за винятком рейкових)» та рубрик інших розділів, зокрема, «621.4 Теплові двигуни (за винятком парових машин та турбін)». Наприклад:

629.3:621.4 Автотракторні двигуни

629.3:621.43 Автотракторні двигуни внутрішнього згорання

629.3:621.433 Автотракторні газові поршневі двигуни

629.3:621.438 Газотурбінні двигуни для наземного транспорту

629.3:621.313.13 Електричні двигуни для наземного транспорту

Для позначення окремих деталей і систем двигунів застосовуємо, наприклад, спеціальні визначники, наведені у розділі «62-1/-9 Характеристики машин, обладнання, устаткування процесів та виробів»:

629.3:621.43.03]-233.133 Розподільні вали автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 621.43.03 – пристрої для випаровування та приготування горючих сумішей;

629.3:621.43.03 – пристрої автотракторних двигунів внутрішнього згоряння для випаровування та приготування горючих сумішей;

-233.133 – спеціальний визначник (-233.133 Розподільні вали), наведений у розділі 62-1/-9.

Також для позначення певних деталей двигунів застосовуємо інші розділи класу 6, наприклад, розділ «621.8 Деталі машин. Передачі (механічні). Витратні матеріали. Кріпильні вироби. Змашування»:

629.3:621.43.03]:621.827.1 Шатуни автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 621.827.1 – індекс розділу 621.8 (621.827.1 Шатуни).

У певних випадках укладаємо складні або комбіновані індекси з використанням інших розділів класу 6:

629.7:621.398 Авіаційна телемеханіка

629.7.052:621.398 Авіаційні телемеханічні пристрої

або з використанням розділів інших класів УДК:

629.3:621.43]:539.375.6 Знос автотракторних двигунів внутрішнього згоряння,

де 539.375.6 – індекс рубрики «539.375.6 Знос (загальні відомості)» підрозділу «539.37 Загальні питання деформації»

Варто зазначити, що індекси класу «5 Математика та природничі науки», особливо розділу «53 Фізика», активно застосовуються не тільки під час укладання комбінованих індексів. Наприклад, розділ «533.6 Аеродинаміка» охоплює великий обсяг питань теорії літальних апаратів, для позначення яких у тематичному навігаторі разом застосовуємо рубрики двох розділів УДК: «629.7.01 Принципи проектування, характеристики та випробування авіаційної/космічної техніки» і «533.6 Аеродинаміка». Наприклад:

Тематичний навігатор:

Аеродинаміка

УДК 629.7.015 Механіка та динаміка польоту із врахуванням середовища

533.6 Аеродинаміка

533.6.013 Динаміка літальних апаратів

У рубриці «Повітроплавні літальні апарати» фіксуємо рубрики УДК різних класів для позначення теорії апаратів та їх практичного застосування:

629.733 Літальні апарати, що легші за повітря (аеростати)

533.61 Теорія літальних апаратів, легших за повітря (аеростати)

629.733.5 Дирижаблі

533.64 Теорія дирижаблів

Рубрики розділу «533.6 Аеродинаміка» застосовуємо також у рубриці навігатора «Випробування літальних апаратів» для позначення теоретичного аспекту випробувань:

629.7.018 Випробування літальних апаратів. Обладнання лабораторій.

Моделі літальних апаратів

629.7.018.7 Льотні випробування

533.6.05 Випробування та реєстрація результатів випробувань в процесі експлуатації

533.6.054 Льотні випробування. Випробувальні польоти (з екіпажем, пілотовані)

За допомогою комбінованих індексів позначаємо певні виробничі процеси, наприклад, для рубрики «Технологічні процеси виробництва металевих деталей автомобілів» застосовуємо індекси розділу «621 Загальне машинобудування. Ядерна техніка. Електротехніка. Машинобудування в цілому»:

629.33.081.4:621.74 Лиття металів у виробництві автомобілів,

де 629.33.081.4 – індекс рубрики «Виробництво автомобілів та технологія ремонту», утворений за допомогою рубрики «629.33 Автомобілі. Автомобілебудування (в цілому)» і типового закінчення індексу рубрики «629.3.081.4 Виробництво транспортних засобів та технологія ремонту»,

621.74 – індекс рубрики «Ливарне виробництво. Способи та обладнання ливарень. Формування та лиття».

Техніко-економічні питання виробництва та експлуатації транспортних засобів, як правило, позначаємо за допомогою комбінованих індексів. Для позначення економіки галузі індекс УДК, який позначає певний вид транспорту, комбінуємо з індексом рубрики «338.47 Економіка транспорту та зв'язку. Економічні аспекти засобів зв'язку. Транспортна політика» розділу «33 Економіка. Економічні науки» класу «3 Суспільні науки» :

656.7:338.47 Економіка повітряного транспорту

Варто зазначити, що рубрики класу «3 Суспільні науки» також застосовуються у записах інших рубрик розділу «Транспорт», зокрема, для позначення питань повітряної навігації та методів управління повітряним рухом:

351.814.3 Служба повітряної навігації

351.814.33 Принципи управління повітряним рухом (УПР)

Для багатьох техніко-економічних питань (організація технологічного процесу, проектування виробів, нормування і контроль, типи виробництва, обслуговування, ремонт, модернізація обладнання тощо) застосовуємо комбінування з індексами розділу «658.5 Організація та планування виробництва (виробничих процесів). Конструювання (проектування). Управління виробництвом. Контроль на виробництві» класу 6, а також типові закінчення розділу «629.08 Базове стаціонарне обладнання, установки та відповідні технічні операції». У деяких випадках, наприклад, для позначення виробництва, експлуатації і ремонту авіаційних приладів, використовуємо комбінування з індексами розділу «681.2 Приладобудування загалом. Прилади. Вимірвальна техніка та її виробництво. Ваги. Пристрої для зважування»:

629.7.054:681.2 Виробництво авіаційних приладів

629.7.054:681.2.089 Калібрування, випробування авіаційних приладів

629.7.054:681.2.088 Корегування похибок авіаційних приладів

Хоча розділ «629 Техніка транспортних засобів» містить великий обсяг індексів для позначення певних приладів, у деяких випадках доводиться укладати комбіновані індекси, наприклад, з використанням рубрик розділу «543 Аналітична хімія»:

629.7.054.25:543.27.08 Прилади для газового аналізу.

Авіаційні газові аналізатори,

де 629.7.054.2 – індекс рубрики «Прилади для контролю за силовою установкою та витратою пального»,

629.7.054.25 – індекс рубрики «629.7.054.25 Авіаційні прилади для вимірювання різних фізичних або хімічних величин», утворений за аналогією з рубрикою «629.3.054.25 Прилади для вимірювання різних фізичних або хімічних величин»,

543.27.08 – індекс рубрики «543.27.08 Прилади для газового аналізу. Газові аналізатори» розділу УДК «543 Аналітична хімія».

Загальні визначники основних характеристик (Таблиця Ік) використовуємо для укладання індексів, якими позначаємо певні матеріали для транспортних засобів, властивості або процеси. Наприклад,

629.735.33-049.35 Консервація літаків

629.735.33-034 Металеві літаки

Отже, для розкриття змісту розділу «Транспорт» використовуємо різні класи УДК і всі комбінаційні можливості класифікації. Наприклад, для позначення будівель застосовуємо рубрику розділу «721 Будівлі загалом»:

725.1:656.71.013 Будівлі аеровокзалів,

для позначення нещасних випадків, аварій, катастроф застосовуємо рубрику розділу «614 Охорона здоров'я та гігієна. Попередження нещасних випадків»:

614.8:656.7 Льотні катастрофи,

для позначення польотів на спортивних літаках застосовуємо рубрику розділу «797.5 Авіаційний спорт»:

797.55 Польоти на спортивних літаках

797.56 Інші види спорту з використанням літальних апаратів.

З метою збереження логічної послідовності класифікаційного ряду в окремих випадках, якщо неможливо підібрати еквівалентну рубрику УДК або побудова відповідного індексу викликає певні складнощі, тимчасово використовуємо рубрику вищого рівня ієрархії. Так, наприклад, для комплексу рубрик навігатора, під якими збираються документи з розроблення, переміщення і розрівнювання ґрунтів, буропідривних робіт, будівництва насипів, виїмок, кавальєрів, банкетів залишаємо рубрику:

625.122 Спорудження та ущільнення земляного полотна. Засоби захисту

Безумовно, ці рубрики навігатора потребують доопрацювання, встановлення детальніших змістових зв'язків з УДК.

Отже, наведені приклади наочно демонструють процес деталізації рубрик розділу тематичного навігатора НБУВ «Транспорт» з орієнтацією на повну версію Рубрикатора НБУВ і оснащення їх належним методичним апаратом, зокрема, формування і поглиблення системи відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК, незалежними класифікаціями, структуру кожної з яких сформовано за власними правилами, методикою і логічними принципами організації наукового знання. Розкриття змісту рубрик тематичного навігатора за допомогою УДК, поглиблення системи відповідності, забезпечення максимального взаємозв'язку між структурами класифікацій і зазначення відповідних індексів УДК у записах рубрик зумовлюють ефективне використання тематичного навігатора НБУВ як потужного засобу інформаційної навігації між різними бібліотечними класифікаціями [4, с. 19–20].

Висновки. Деталізація розділів тематичного навігатора спрямована на удосконалення лінгвістичного забезпечення ІПС НБУВ, яке «створює оптимальні умови для організації вільного доступу до документних масивів бібліотеки, ефективного використання її інформаційного потенціалу і, відповідно, максимально повного задоволення запитів користувачів» [5, с. 4]. Обов'язкова фіксація у записах нових рубрик навігатора відповідних індексів УДК, міжнародної класифікаційної системи, поглиблює систему відповідності між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК, забезпечує уніфікацію побудови індексів, оптимізує процес наукового опрацювання документів, створює додаткові точки доступу до інформаційних джерел, а також зумовлює «чітку організацію інформаційного ресурсу бібліотеки, що гарантує можливість конкретизації запиту і отримання точного, релевантного результату пошуку за тематичним навігатором НБУВ» [4, с. 6].

Специфіка розділу тематичного навігатора «Транспорт», який повністю охоплює комплекс питань, пов'язаних з транспортними шляхами і засобами, вимагає для формування системи відповідності визначення широкого спектру зв'язків з рубриками УДК, задіяння різних класів і допоміжних таблиць класифікації, використання усіх можливих методів утворення індексів. Фіксування смислових зв'язків між рубриками і певними поняттями незалежних класифікацій у записах

рубрик навігатора зумовлює одноманітність побудови індексів УДК, їх уніфікацію, що, безумовно, позитивно впливає на якість функціонування ІПС бібліотеки.

Система відповідності між рубриками різних класифікацій є реальною допомогою систематизаторам під час опрацювання документного потоку за двома класифікаціями одночасно: фахівець може скористатися готовими зазначеними класифікаційними рішеннями, що є особливо важливим у складних випадках індексації, або використати наведені індекси як приклади укладання складніших індексів у разі опрацювання ресурсів спорідненої тематики, у випадках схожих аспектів розгляду певної теми, а також з метою багатоаспектного розкриття змісту документу. Крім того, індекси УДК створюють додаткові точки доступу до інформаційних ресурсів, що також важливо для роботи систематизаторів.

Саме такий підхід зумовлює створення уніфікованих пошукових образів документів в електронному каталозі наукової бібліотеки і підвищує ефективність використання ІПС під час тематичного пошуку: «Уніфікований документ із конкретними пошуковими реквізитами дозволяє досліднику підвищити рівень наукового аналізу документальної інформації і розширити перелік уведених до наукового обігу документальних джерел інформації» [7, с.41]. Крім того, розкриття змісту фондів НБУВ за допомогою УДК дає змогу обирати власну стратегію пошуку і керувати його напрямком: зазначення у бібліографічних записах документів смислових зв'язків між поняттями різних класифікаційних систем уможливорює переформулювання запиту з однієї інформаційно-пошукової мови на іншу і продовження пошуку за обраною класифікацією.

Тематичний навігатор НБУВ сьогодні є потужним інструментом ефективного використання величезного інформаційного потенціалу бібліотеки. Він є важливим складником її ІПС, який, зокрема, забезпечує якість паралельного індексування надходжень за двома класифікаційними системами, гарантує отримання повного і релевантного результату тематичного пошуку за бібліотечною ієрархією, зумовлює зручний і оперативний доступ до фондів бібліотеки та високий рівень інформаційної підтримки дослідницьких, навчальних процесів і практичної діяльності. Постійне удосконалення, оптимізація і ретельна деталізація розділів навігатора з метою охоплення рубрик повної версії Рубрикатора НБУВ, у тому числі визначення і фіксування у записах

рубрик відповідності між структурами Рубризатора НБУВ і УДК, є процесами, які сприяють адаптації наукової бібліотеки до умов сучасного інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Ведення бази даних «Скорочений варіант Рубризатора НБУВ для наукової бібліотеки» у робочому аркуші «RUBR» електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»: інструкція / С. В. Галицька, Н. В. Орешина, С. І. Сидиченко, Т. П. Устинова. Київ : НБУВ, 2020. 50 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003838>
2. Галицька С. В. Актуалізація тематичного навігатора НБУВ на прикладі проблематики медицини та охорони здоров'я. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 34–47.
3. Галицька С. В. Бібліотечні класифікації в інформаційно-пошукових системах: досвід бібліотек університетів Німеччини. *Бібліотечний вісник*. 2022. № 2. С. 70–83.
4. Галицька С. В. Удосконалення методичного апарату рубрик тематичного навігатора Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 1. С. 13–23.
5. Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик тематичного навігатора НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 4. С. 3–8.
6. Збанацька О. М. Класифікаційні таблиці, рубризатори, класифікатори як засоби створення пошукового образу документа. *Термінологія документознавства та суміжних галузей* : збірник наукових праць. Київ, 2014. Вип. 8. С. 142–148.
7. Ковальська Л. А. Видові особливості і класифікація документально-інформаційних ресурсів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 39–47.
8. Лобузін К. В., Галицька С. В. Алфавітно-предметний показник як лінгвістичний засіб бібліотечно-інформаційних технологій. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 3. С. 3–7.
9. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Формування системи відповідності між Рубризатором НБУВ і УДК в електронному каталозі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 10–14.
10. Перенесієнко І. П. Організація тематичного доступу до електронних колекцій. Київ, 2018. 21 с.
11. Рубризатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орешина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с.

12. Семантичні технології у науковій бібліотеці / Лобузін К. В. та ін.; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.

References

1. Halytska, S. V., Orieshyna, N. V., Sydychenko, E. I. & Ustinova, T. P. (2020). Vedennia bazy danykh "Skorochenyi variant Rubrykatora NBUV dlia naukovoï biblioteky" u robochomu arkushi "RUBR" elektronnoho katalogu Natsionalnoï biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho": instruksiiia [Maintenance of the database "Abbreviated version of the VNLU Rubricator for the scientific library" in the worksheet "RUBR" of the electronic catalog of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine": Instruction]. Kyiv, Ukraine: VNLU. Retrieved from <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0003838> [In Ukrainian].

2. Halytska, S. V. (2021). Aktualizatsiia tematychnoho navihatora NBUV na prykladi problematyky medytsyny ta okhorony zdorovya [Actualization of the thematic navigator VNLU on the example of medicine and health issues]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 34-47. [In Ukrainian].

3. Halytska, S. V. (2022). Bibliotechni klasyfikatsii v informatsiino-poshukovykh systemakh: dosvid bibliotek universytetiv Nimechchyny [Library classifications in information retrieval and systems: experience of German universities]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 2, 70–83. [In Ukrainian].

4. Halytska, S. V. (2021). Udoskonalennia metodychnoho aparatu rubryk tematychnoho navihatora [Improving the methodological apparatus of the headings of the thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 1, 13-23. [In Ukrainian].

5. Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2020). Aktualizatsiia rubryk tematychnoho navihatora NBUV [Update of headings thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, 3-8. [In Ukrainian].

6. Zbanatska, O. M. (2014). Klasyfikatsiini tablytsi, rubrykatory, klasyfikatory yak zasoby stvorennia poshukovoho obrazu dokumenta [Classification tables, headings, classifiers as a means of creating a searchable image of the document]. *Terminology of document science and related fields*, 8, 142-148. [In Ukrainian].

7. Kovalska, L. A. (2020). Vydovi osoblyvosti i klasyfikatsiia dokumentalno-informatsiinykh resursiv [Specific features and classification of documents and information resources]. *Library science. Record Studies. Informology*. 4, 39-47. [in Ukrainian].

8. Lobuzina, K. V. & Halytska, S. V. (2019). Alfavitno-predmetnyi pokazhchyk yak lnhvistychnyi zasib bibliotechno-informatsiinykh tekhnolohii [Alphabetical index as a linguistic tool of library and information technologies]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 3-7. [In Ukrainian].

9. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2018). Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi [Formation of the correspondence system between the Rubrikator of the VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Biblioteknyi visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].

10. Perenesiienko, I. P. (2018). *Orhanizatsiia tematychnoho dostupu do elektronnykh kolektsii* [Organization of thematic access to electronic collections]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

11. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V., Zaichenko, N. Ya., Medvid, T. S., Orieshyna, N. V., Perenesiienko, I. P. & Sandul, O. H. (2016). *Rubrykator Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Skorochenyi variant* [The Rubricator of the Vernadsky National Library of Ukraine. Short version]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

12. Lobuzina, K. V. etc. (2019). *Semantychni tekhnologii u naukovii bibliotetsi* [Semantic technologies in the scientific library]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Svitlana Halytska,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Researcher,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

3, Holosiivskyi Ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

FEATURES OF FORMATION OF THE METHODOLOGICAL APPARATUS HEADINGS OF THE SECTION "TRANSPORT" THEMATIC NAVIGATOR OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The purpose of the study is to investigate the detailing of the rubrics of the section of the thematic navigator "Transport" with a focus on the full version of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine Rubricator and the formation of a methodical apparatus of the rubrics of the section with the obligatory fixation of the connections of one's own classification system with the UDC. **The research methodology** is based on the use of general scientific and special research methods (generalization, systematic, classification, descriptive). **Scientific novelty.** The article examines the issue of detailing the section of the thematic navigator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine "Transport" and equipping its rubrics with the appropriate methodological apparatus, as well as the process of deepening the system of correspondence between the Rubric of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine and UDC. It has been found that mandatory recording of the corresponding UDC headings in the navigator's entries significantly facilitates and improves the process of scientific processing of documents according to two classification schemes, ensures the uniformity of construction of UDC indexes in

the section, optimizes a multi-faceted systematic approach to revealing the content of documents. **Conclusions.** Detailing and careful formation of the methodical apparatus of the headings of the thematic navigator, in particular definition and fixing in the descriptions of the headings of the corresponding headings of UDC, determine the quality of scientific processing of documents necessary for effective functioning of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine information retrieval system.

Keywords: rubricator of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, section "Transport", electronic catalog, section detailing, thematic navigator, UDC, subject search, correspondence system.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2022 р.